

Szolgálják-e a jelenlegi agrár-környezetvédelmi támogatások a vadludak okozta mezőgazdasági károk miatt kialakuló konfliktusok feloldását?

Do the present agri-environmental schemes help to resolve conflicts arising from agricultural damagers caused by wild geese?

PELLINGER ATTILA & BURDA BRIGITTA

1. Bevezetés

A nagyobb kiterjedésű vizes élőhelyek elsősorban a vonulási időszakokban jelentős madártömegeket vonzanak, e madarak között olyan fajok is vannak, amelyek táplálkozásukkal időnként mezőgazdasági károkat okozhatnak a környező megművelt területeken. A legtöbb problémát a vadludak okozzák, elsősorban a pihenőhelyek néhány kilométeres körzetében, de esetenként akár 50 km-nél is távolabb eső szántóföldeken is megjelennek. Károkat okoznak a különféle veteményekben annak ellenére, hogy a fő vonzerőt a kukoricatáblákon visszamaradó betakarítási veszteség jelenti (GYÜRE *et al.*, 2003; STERBETZ, 1979). Többségük – így valamennyi Magyarországon kis egyedszámban megjelenő vadlúdfaj és a nyári lúd (*Anser anser*) – természetvédelmi oltalom alatt áll (és az utóbbi kivételével ritkák), míg a vetési lúd (*Anser fabalis*) és a nagy lilik (*Anser albifrons*) nagy csapatokban vonulnak át és vadászhatóak. A Kisalföldön ezek a fajok kivétel nélkül előfordulnak.

A fajok többségének állománya Európában növekszik, ezáltal a lokális károkozásaik is gyakoribbá váltak (OWEN, 1977; PATERSON, 1991). Az agrárgazdálkodók, a vadászati joggal rendelkezők és a természetvédelmi szervezetek eltérő érdekeket képviselnek, de a megnyugtató megoldás csak az érdekek összehangolásával érhető el. Látszólag ezt szolgálják az agrár-környezetvédelmi támogatások, de valóban elérik-e a kitűzött célt? Ezt vizsgáltuk a kisalföldi tapasztalatok összegzésével.

2. Vadludak által okozott mezőgazdasági kártételek a Kisalföldön

A Kisalföldön két jelentős vadlúd-vonulási hely található. A Fertőn és vidékén átvonuló nyári és vetési lúd, valamint nagy lilik egy időben számlált mennyiségei fajokként is rendszeresen elérik a tízezres nagyságrendet (nem feltétlenül egy időben). A partvonal menti mezőgazdasági területeken jelentős és igazolt mezőgazdasági káresemény eddig nem volt. Szórványosan előfordultak kárjelentések, azonban ezek általában másra, leginkább belvizekre voltak visszavezethetőek, a vadludak okozta kár ilyenkor másodlagos, mértéke pedig lényegesen kisebb a belvíz által okozottnál.

A 2001-ben újraásztott Nyirkai-Hanyban (PELLINGER, 2007) max. 7000-9000 példánnyal tetőzik fajokként az átvonulók mennyisége. Az elárasztás környezetében több alkalommal kimutatható kártétel történt. A mezőgazdasági károk fő oka, hogy a kihúzó csapatok sokkal kisebb területen szóródnak szét, ezért kisebb foltokban akár 100%-os is lehet a kár (elsősorban Acsalag és Bósárkány község határárokban).

2.1. Vadludak táplálkozásával érintett haszonnövények

A terepi tapasztalatok szerint a vadludak egyes mezőgazdasági haszonnövényeket preferálnak táplálkozásuk során, míg másokat (pl. napraforgó vagy – a korábban elterjedten termesztett, ma már erősen visszaszorult – cukorrépa) elkerülnék. A vadludak számára fontos táplálékot szolgáltató növények között az alábbiakat kell megemlíteni:

Kukorica (tarlón) – Jellemzően október–december folyamán járnak olykor hatalmas, többnyire vegyes vadlúdcapatok a betakarítás után jelentős szemvesztés miatt a tarlókra. Kártételről nem beszélhetünk, hiszen a visszamaradt kukoricaszemek és csövek a tarlóval beszántásra kerülnek. Amíg a ludak találnak kukoricatarlókat rendszerint nem szállnak gabonavetésre vagy repcére.

Gabonafélék (vetés) – Jellemzően december–márciusban táplálkoznak a vadlúdcapatok gabonavetéseken. Ekkorra már az őszi vetésű sarjadó gabona eléri a 4-5 cm-es magasságot, ami már vonzó a vadludaknak.

Gabonafélék (érésben) – Nyár folyamán, kivételes esetben előforduló káresemény. A Hanságban egy alkalommal, 2003-ban került sor ilyen kártételre egy acsalagi határba eső árpaföldön. Ekkor nem költő nyári ludak jártak rá a táblára, és a még éretlen, zöld kalászatokat csipkedték le. A Fertő mellett 2009-ben belvizes árpatáblán észleltünk ilyen Nyárliget mellett.

Repcé – Jellemzően január–márciusban, főként havazások után, fagyos időjárás idején fogyasztanak repcét a vadlibák. Ekkorra a repcének már nagy, húsos levelei vannak, amelyet többé-kevésbé megcsipkednek. Ezt a növény általában később kinövi, ám a Hanságban előfordult már foltokban 100%-os kár is, amikor a növénykéket a ludak a gyökfőig visszacsípték.

Gyepek fütermése – Egész évben fogyasztják. Jellemzően a pihenőhelyek közvetlen közelében, különösen belvizes helyeken legelik a gyepeket a madarak. A vizsgált területen ez Sarród és Mekszikópuszta térségében a nemzeti park kezelésében lévő védett területekre jellemző. A tengerparti, főleg hollandiai tapasztalatokkal szemben Magyarországon – számottevő mennyiségű legelő háziállat híján – a gyepek legelésével nem okoznak gazdasági károkat a vadludak.

Lucerna – Egész évben fogyaszthatják, de jellemzően télen, az éjszakázóhelyek közelében járnak rá.

A téli vegyes vadlúdcapatok táplálkozása elsősorban az árpa és a repcétáblákat érintheti súlyosan. Ebben az időszakban mindhárom tömegesen előforduló faj kevert csapatai húznak ki a – gyakran belvizes – szántóföldekre. A vadászható vetési lúd és nagy lilik lelovása (és riasztása) a vadászati jogszabályok szerint október 1. és január 31. között végezhető külön engedély nélkül. Idényen kívül a riasztáshoz nem, de a vadkárelhárító vadászathoz a megyei Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal Földművelésügyi Igazgatóság Vadászati-Halászati Osztálya által kiadott engedély szükséges. A védett nyári lúd folyamatos jelenléte miatt azonban mindenképpen csak a természetvédelmi hatóság által kiadott riasztási engedély birtokában végezhető ez jogszerűen. A vadászterületekért a földtulajdonosoknak bérleti díjat fizet a vadászati jog birtokosa, azonban a kialakított bérleti díj nem feltétlenül áll arányban a libacsapatok által okozott károkkal, amelyek eloszlása is változó az egyes földbirtokok között. A gazdálkodók és a vadászok közötti konfliktus okozója, hogy a kárt nem az viseli, aki a vadászat haszonélvezője. A védett fajok – jelen esetben a nyári lúd – által alkalmanként okozott kár viselését a természet védelméről szóló törvény lényegében a gazdálkodóra hárítja, a hatóságot a riasztásban

való közreműködésre kötelezi – amennyiben a gazdálkodó ezt kéri. A riasztás költségeinek viselésében az érdekelteknek meg kell egyezni, azonban ez rendszerint nem megy problémamentesen. Átnyaráló nyári lúd-csapatok egyes években az elárasztásokhoz közel fekvő vetésekben okozhatnak jelentős károkat a kalászok lerágásával, azonban ez csak ritkán fordul elő.

2.2. A káresemények megítélésének kérdései

A haszonnövények vadludak általi fogyasztásával bekövetkező tényleges károk mértékének megítélése az esetek túlnyomó részében nem könnyű feladat. A problémát elsősorban a gabonafélék és a repce megcsipkedése, esetleg taposása okozza, amely jól látható az évnél ebben a szakában (december–február), azonban a betakarításkor már nem feltétlenül okoz termés kiesést, és mértéke is (ha van) nehezen állapítható meg (WALTERNÉ, 2003).

2.3. Káresemények megelőzése és a károk csökkentése

A Nyírkai-Hany környezetében kialakult konfliktus feloldására megállapodás született a gazdálkodók, az érintett két vadgazdálkodó és a Fertő–Hanság Nemzeti Park Igazgatóság együttműködésével. A KvVM a nemzeti parkon keresztül anyagilag támogatja a riasztást, amelyet az érintett vadgazdálkodók – a megszerzett engedélyek birtokában – végeznek. A riasztásban a gazdálkodók is közreműködnek, a védekezéshez szükséges engedélyekre évente kerül sor.

3. Agrár-környezetgazdálkodási programok Magyarországon

Az AKG programokban (ÁNGYÁN *et al.*, 1999) való részvétel önkéntes, ötéves ciklusokra tagolt. Az ország bármely területén igényelhető támogatások a horizontális szántóföldi programok (integrált szántóföldi növénytermesztési célprogram, tanyás gazdálkodás célprogram, ökológiai szántóföldi növénytermesztési célprogram). Ezek nem tartalmaznak olyan intézkedéseket (támogatásokat), amelyek a vadludak okozta károk miatti konfliktusokat befolyásolnák.

Az Érzékeny Természeti Területeken (ÉTT) pályázhatóak a zonális célprogramok (szántóföldi növénytermesztés vadlúd- és daruvédelmi előírásokkal célprogram, szántóföldi növénytermesztés madár- és apróvad élőhely-fejlesztési előírásokkal célprogram, szántóföldi növénytermesztés kék vércse élőhely-fejlesztési előírásokkal célprogram, szántóföldi növénytermesztés tűzok élőhely-fejlesztési előírásokkal célprogram). Ezek közül az első kettőben szerepelnek a vadludak okozta károkkal kapcsolatba hozható intézkedések (támogatások).

3.1. Szántóföldi növénytermesztés vadlúd- és daruvédelmi előírásokkal célprogram (vadlúdvédelmi célprogram)

A támogatás célja a vonulásuk során az ország egyes jellemző tájait érintő, jelentős lúd-, réce- és daruállományok számára megfelelő őszi–téli táplálkozóhely biztosítása, az általános madárvédelmi szántóföldi előírások mellett a speciális vetésszerkezet és a betakarítás korlátozásával a táplálék bázis megeremltése, az apróvadfajok életfeltételeinek javítása, valamint a mezőgazdasági biológiai sokféleség fenntartása, növelése. Fontosabb előírásai:

- melioráció és öntözés nem végezhető,
- a pillangósok esetében 5-10% kaszálatlan területet meg kell hagyni,
- madárbarát kaszási mód alkalmazása,
- vetésszerkezetben legalább 20% szemes kukoricát kell vetni,
- a kukorica legalább 10%-át éréskor le kell szárzúrozni.

3.2. Szántóföldi növénytermesztés madár- és apróvad élőhely-fejlesztési előírásokkal célprogram (apróvadvédelmi célprogram)

A támogatás célja a vadon élő madarakra, apróvadra káros hatások csökkentése a növényvédőszeres korlátozott alkalmazásával, növényvédőszer-mentes táblaszegélyek kialakításával, megfelelő betakarítási és növényápolási technológiák alkalmazásával, kevesebb műtrágya felhasználásával. A célprogram további fontos célja a különböző ragadozó madarak, illetve a fogoly és a fűrj életfeltételeinek biztosítása, valamint a mezőgazdasági biológiai sokféleség fenntartása, növelése. Fontosabb előírásai:

- melioráció és öntözés nem végezhető,
- a pillangósok esetében 5-10% kaszálatlan területet meg kell hagyni,
- madárbarát kaszási mód alkalmazása,
- a táblaszéleken legalább 3 m széles vegyszermentes sávot kell meghagyni.

4. A vadludak védelmét szolgáló célprogramok eredményessége

Országosan 24 ÉTT területre (821 267 ha) került meghirdetésre az apróvadvédelmi célprogram, ebből 22 ÉTT területen (770 892 ha) volt jelentkező (35 165 ha), ami 4,3%. A Kisalföldön lévő két ÉTT közül a Mosoni-sík ÉTT területén nem volt jelentkező az apróvadvédelmi célprogramra (0%), a Hanság ÉTT területén (26 884 ha) összesen 250 ha terület került e célprogramba, ami 0,9%.

Országosan 14 ÉTT területre (516 503 ha) került meghirdetésre a vadlúd- és daruvédelmi célprogram, ebből mindössze három ÉTT területen (129 556 ha) volt jelentkező (377 ha), ami 0,07%. Ezt az alacsony arányt részben magyarázza, hogy csak a kiterjedtebb vizes élőhelyek környékén kell vadlúd és daru általi kártétellel számolni. A Kisalföldön lévő két ÉTT közül a Mosoni-sík ÉTT területén nem volt jelentkező a vadlúdvédelmi célprogramra (0%), a Hanság ÉTT területén (26 884 ha) összesen 75 ha terület került e célprogramba, ami 0,3%. Ez utóbbi – feltűnően alacsony – arányt a bejelentett káresemények ismeretében igen alacsonynak tartjuk, ami megkérdőjelezi a célprogram előírásainak életszerűségét, és rámutat arra, hogy a támogatási összeg nem kompenzálja az ezek betartásából eredő hátrányokat.

4.1. A gazdálkodók által megfogalmazott fenntartások a célprogrammal szemben

Az agrárkörnyezetvédelmi intézkedések hatékonyságát alapvetően meghatározza a programhoz csatlakozó gazdák száma és a rajtuk keresztül bevont földterületek kiterjedése. Nem közömbös tehát, hogy ezek a programok mennyire ismertek és vonzóak a földtulajdonosok és gazdálkodók körében. Az ismételten megfogalmazott kifogások szerint a szántóföldi ÉTT programokon belül legkisebb a támogatási összeg (173 €/ha). A kukorica termesztés előírásával egyidejűleg az öntözés tiltott, ami szintén csökkenti a célprogram vonzerejét, és jelentős mértékű a félelem a vadkárok növekedésétől (vadludak koncentrációja, vaddisznókárok).

5. Összefoglalás

A frissen bevezetett ÉTT támogatás eddig nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Országosan a 24 ÉTT (821 267 ha) területének mindössze 4,3%-án volt jelentkező az apróvadvédelmi célprogramra, ez az arány a Mosoni-sík ÉTT területén 0%, a Hanság ÉTT területén 0,9%. A vadlúd- és daruvédelmi célprogramban 14 meghirdetett ÉTT összesen (516 503 ha) területének 0,07%-án, a Mosoni-sík ÉTT területének 0%-án, a Hanság ÉTT területének 0,3%-án jelentkeztek gazdálkodók a célprogramba. A csekély érdeklődés oka az alacsony támogatási összeg, az öntözés tiltása és a vadkároktól való félelem.

6. Summary

The newly introduced ÉTT (environmentally sensitive areas) subsidies did not bring the expected results. Countrywide on just 4,3% of the 24 ÉTT areas (821,267 ha) were there applicants for the small game conservation program, this proportion was 0% on the Mosoni-sík ÉTT, 0,9% in the Hanság ÉTT. For the wild goose and crane conservation program applicants emerged only from 0,07% of the 14 participating ÉTT-s (516,503 ha), from 0% of the area of the Mosoni-sík ÉTT, and from 0,3% of the Hanság ÉTT. The reason for the low interest is the low amount of subsidies, the banning of irrigation and fear of damages by game.

7. Irodalom

ÁNGYÁN J., FÉSŰS I., PODMANICZKY L., TAR. F. & VAJNÁNÉ MADARASSY A. (szerk.) (1999): Nemzeti Agrár-Környezetvédelmi Program a környezetkímélő, a természet védelmét és a táj megőrzését szolgáló mezőgazdasági módszerek támogatására. Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium, Budapest. /Agrár-környezetgazdálkodási Tanulmánykötetek 1./

GYÜRE P., JUHÁSZ L. & NAGY G. (2003): A vonuló vadludak mennyisége, fajösszetétele és mezőgazdasági hatása a Hortobágyon. Agrártudományi Közlemények, 10: 19–21.

OWEN, M. (1977): The role of wildfowl refuges on agricultural land in lessening the conflict between farmers and geese in Britain. Biological Conservation, 11: 209–222.

PATERSON, I. W. (1991): The status and breeding distribution of Greylag Geese *Anser anser* in the Uists (Scotland) and their impact upon crofting agriculture. Ardea, 79: 243–252.

PELLINGER A. (2007): Nyirkai-Hany. In: Tardy J. (szerk.): A magyarországi vadvizek világa. Alexandra Kiadó, Budapest. 46–51.

STERBETZ I. (1979): A monokultúras kukoricatermesztés szerepe a vízimadár vonulás táplálékbázisában. Állattani Közlemények, 66: 153–159.

WALTERNÉ ILLÉS V. (2003): A vadludak által okozott károk vizsgálata mezőgazdasági kultúrákban. Magyar Vízi vad Közlemények, 10: 309–335.